pel of the Stairs of Christ). 23 undisturbed or partially destroyed inhumations (Figs. 1, 3) were discovered in three rooms. The individuals had been buried at this site in the first half of the 17th century prior to the chapel's construction. Some of the bones had probably come from other places in the churchyard. No finds were discovered in surveying 14 m² near the foundations of the old sacristy's E wall during the renovation of the foundation.

Dainius Balčiūnas,
Algirdas Žalnierius

Tytuvėnų Bernardinų vienuolynas

Tytuvėnų Bernardinų vienuolynas ir bažnyčia (Kelmės r.) yra centrinėje miestelio dalyje. Vienuolyno ir bažnyčios fundatorius buvo Andrius Valavičius, valdęs Tytuvėnus 1609–1616 m. Jis 1613 m. iš Vilniaus pasikvietė vienuolius bernardinus, užrašė jiems žemės plotą, du tvenkinius ir 10 tūkst. auksinų pinigais. Iš Vilniaus atvykę vienuoliai pradžioje apsigyveno prie senosios bažnyčios, bet jau 1614 m. buvo pradėta vienuolyno ir bažnyčios statyba. A. Valavičius, nebaigęs pradėtų statybos darbų, 1616 m. mirė, o jo darbus tęsė brolis Jeronimas, užrašęs vienuoliams 17 valakų žemės ir suteikęs kitų privilegijų. Didesnioji vienuolyno pastatų dalis buvo baigta statyti 1634 m., nors vidaus apdailos darbai tęsėsi iki 1639 m., kada buvo pašventinta vienuolyno bažnyčia. Pradžioje bažnyčia buvo be bokštų. Prie bažnyčios P pusės buvo priglaustas vienuolynas su uždaru kiemu (1 pav.).

XVII a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje, karų su švedais metu, vienuolynas ir bažnyčia

1 pav. Tytuvėnų Bernardinų vienuolynas iš R. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 1. The Tytuvėnai Bernardine monastery from the E.

buvo apiplėšti, nukentėjo altoriai ir vidaus apdaila. 1733 m. buvo pakeistas bažnyčios stogas, 1735 m. bažnyčios ir vienuolyno interjeras buvo papuoštas gausia siužetine sienų tapyba. Netoli vienuolyno 1736–1746 m. buvo pastatyta dviaukštė mokykla ir naujokynas, kurie buvo uždaryti 1827 m. XVIII a. II pusėje vienuolyno ansamblis buvo rekonstruotas. Prie bažnyčios priekinio fasado 1759–1771 m. buvo pristatyti du bokštai, frontonas ir prieangis, 1771–1775 m. pastatytas kluatras ir koplyčia. Kartu buvo perplanuotas vienuolyno pastato vidus.

1832 m. caro valdžiai naikinant vienuolynus, Tytuvėnų vienuolynas dar išliko, bet buvo uždarytas po 1863 m. sukilimo. Iš vienuolyno buvo atimtos žemės ir didžioji bibliotekos dalis. XIX a. II pusėje vienuolyno bažnyčia buvo paversta parapijine. Tarybiniu laikotarpiu vienuolyne buvo įsikūrusios įvairios rajono įstaigos, nuo 1959 m. čia veikė žemės ūkio technikumas, vidurinės mokyklos internatas. Svarbiausi vienuolyno pastatai buvo restauruoti ir suremontuoti 1961–1965 m. 1993 ir 1996 m. archeologinius tyrinėjimus greta vienuolyno vykdė Dangira Baliliūnaitė.

2009 m. buvo pradėti Tytuvėnų Bernardinų vienuolyno rekonstravimo ir restauravimo darbai, pritaikant pastatą Piligrimų centrui. Archeologinių tyrimų metu iškasti 9 šurfai, visiškai išvalytas buvęs refektoriumas, virenės ir kepyklos patalpos. Šurfais ištyrinėtas 24 m^2 plotas. Šurfai buvo kasami patalpose, kuriose šiuo metu nėra rūsių. Kultūrinių sluoksnių fiksacija atlikta prie vienuolyno V ir R fasadų, darant pamatų hidroizoliaciją. Tyrimų metu rasti archeologiniai radiniai perduoti į ŠAM.

Šiuo metu naudojami vienuolyno rūsiai po P ir V korpusais. Įėjimai į rūsius greta vienas kito yra P fasade. Patalpos perdengtos cilindriniu skliautu. Vienoje patalpoje buvusi hipokausto tipo šildymo krosnis. Krosnis 2,51 m ilgio, 1,64 m pločio, viršuje su skliautu. Visa ši patalpa buvo krosnies pakura, perdengta arkomis, virš kurių turėjo būti sukrauti akmenys. Arkos neišliko. Virš akmenų sumūrytas dar vienas skliautas, matomas dabartiniame refektoriume. Įkaitus akmenims angos buvo atidaromos, pro jas šiltas oras patekdavo į patalpą. Deja, šių angų pėdsakų šiuo metu nėra. Hipokausto V ir P sienose pramuštos skylės šių laikų lobių ieškotojų. Rūsių sienose nėra praėjimų į jokias kitas, tik į dabar eksploatuojama, patalpas.

Įėjimas į rūsius po P korpusu yra greta įėjimo į V korpuso rūsius. Rūsiai buvo naudojami kaip katilinės patalpos. Jų sienos ir skliautai tinkuoti, grindys betoninės. Daugiau angų ar praėjimų į kitas patalpas nėra.

Šurfai 1–4 iškasti vienuolyno koridoriuose. Visame koridoriaus ilgyje 1961–1965 m. restauracijos metu įrengtas šiluminis kanalas. Nustatytas buvęs grindų lygis, o 35–45 cm gylyje rastas įžemis – rusvas priemolis su natūraliais kalkakmeniais. Šurfai 5–6 iškasti buvusiame refektoriume. Užfiksuotas 1,2 m storio kultūrinis sluoksnis. Tamsaus juodžemio sluoksnis panašus į miško dirvožemį. Viršutinėje dalyje sluoksnis susijęs su vienuolyno statyba ir remontu. Atkasta buvusios hipokausto krosnies V siena. Virš krosnies vėliau buvo pastatyta koklinė šildymo krosnis, kurios rasti pamatai (2 pav.). Kasant žemes po buvusiomis grindimis refektoriume rasta plokštinių koklių fragmentų, datuojamų XVIII a. II puse ir XIX–XX a.

Buvusios virenės patalpoje nukasus 20–30 cm storio žemių ir griuvenų sluoksnį, rastos plytų grindų liekanos ir molio asla. Plytų dydis 30x15x8 cm, pačios plytos su brauko-

mis. Tarp jų yra keletas 25x25x4 cm dydžio grindų plytelių. Plytų grindys išliko prie įėjimo iš vienuolyno koridoriaus į virenės patalpą ir prie jos R sienos. Jos dėtos įvairiai, be kokios nors tvarkos, tarpus užpildant moliu. Didesnėje patalpos dalyje buvo molinė asla su suodžiais, degėsiais. Nors patalpos lubose yra kaminas ir ji vadinama virene, krosnies liekanų nerasta. Skersai virenės patalpos iškastas 5x1 m dydžio ir 50–80 cm gylio šurfas, kuriame rastas įžemis – rusvas molis su natūraliais kalkakmeniais. Virš jo buvo 15–20 cm storio tamsaus juodžemio sluoksnis, panašus į miško dirvožemį.

Greta esanti patalpa yra buvusi kepykla. Joje nukasus 20–30 cm supiltinės žemės su griuvenomis sluoksnį, rastos keraminių plytelių grindys. Plytelių dydis 25x20x6 ir 24x19x 6 cm. Patalpos P dalyje plytelės perklotos, tarp jų dideli tarpai. Tai padaryta įrengiant laiptus į po kepykla esantį rūsį, prakirtus jo skliautą. Plytelės sudėtos eilėmis, jas prakeičiant. Grindys buvo 20 cm žemiau nei dabartinės. Patalpos ŠR kampe rasti kepimo krosnies pamatai.

2 pav. Hipokausto tipo krosnies pamatai refektoriume. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 2. The foundation of the hypocaust-type furnace in the refectory.

3 pav. Lietaus nuotekų kanalo liekanos. D. Balčiūno nuotr.

Fig. 3. The remains of the rainwater channel.

Jos plytų dydis 27x14,5x?; 26x13,5x?30x15, 5x8 cm.

Šurfai 8 ir 9 buvo iškasti vienuolyno P koridoriuje. Šurfai 2,2x1,25 ir 2,2x1m dydžio, 1 m gylio. 30 cm nuo dabartinio paviršiaus šurfe rastas buvusio nuotekų kanalo skliauto viršus. Skliautas sumūrytas iš išilgai dėtų plytų, rištų kalkių skiediniu. Plytų dydis toks pats kaip vienuolyno mūro – 30x15x8 cm. Kanalo išorės plotis 1,2, vidaus – apie 60 cm, aukštis viduje 45–50 cm. Jo dugne sudėti akmenys. Kanalas sukasi Š kryptimi. Atrodo, kad kanalas statytas lietaus vandens nuvedimui iš vienuolyno vidinio kiemo (3 pav.). Jis smarkiai apardytas statant šilumos kanalą 1965 m. restauracijos metu, todėl jo tęsinys tik spėjamas. Kanalas užpiltas maišytu priesmėliu su moliu, jo nuardyta dalis užversta griuvenomis. Virš jo yra 20 cm storio balto smėlio sluoksnis.

Nuotekų kanalo tęsinys vienuolyno išorėje rastas atliekant vienuolyno R fasado hidroizoliacijos darbus. Panašus nuotekų kanalas buvo rastas ir tyrinėjant Kauno Bernardinų vienuolyną.

Atliekant vienuolyno pamatų hidroizoliacijos darbus, prie vienuolyno V ir R fasadų buvo užfiksuoti kultūrinių sluoksnių pjūviai, daug kur sunaikinti anksčiau įrengiant lietaus nuotekų surinkimo sistemą, klojant elektros kabelį. Prie V fasado taip pat rastas 15–20 cm storio pilko juodžemio sluoksnis, panašus į miško dirvožemį. Maišyto priesmėlio su moliu sluoksnyje rasta puodyninių koklių pakraštėlių ir sienelių fragmentų, tradicinės keramikos puodų pakraštėlių ir sienelių šukių, žiestos keramikos indų šukių, stiklinių butelių dugnų. Radiniai datuojami XVII a. Perkasimuose lietaus nuotekoms aptikta tradicinės keramikos puodų pakraštėlių, datuojamų XVII a. pabaiga –XVIII a.

0 10 cm

4 pav. Plokštinis kampinis koklis. D. Balčiūno nuotr.
Fig. 4. A corner stove tile (Eckkachel).

Vienuolyno pamatai mūryti iš labai stambių akmenų ir plytų, rištų kalkių skiediniu. Pamatai smarkiai paveikti vandens, mūras iššutęs, trupantis. Refektoriumo V sienoje akmenų mažiau, pamatų būklė geresnė. Plytų dydis 29–30x14–15x8 cm. Kultūrinis sluoksnis prie vienuolyno R fasado visiškai sunaikintas lygiagrečiai jam paklojus elektros kabelį. Pamatų mūras taip pat smarkiai paveiktas vandens.

Vienuolyno antrame aukšte atliekant grindų keitimo, remonto, griovimo darbus, rastos celėse buvusių krosnių vietos – pamatai. Jų ilgis 1,44 m ir 1,84 m, išlikęs plotis 1 m. Pamatai sumūryti iš plytų, rištų kalkių skiediniu. Pamato aukštis 20 cm. Krosnių pakuros buvo koridoriuje. Pakuros apačia aptikta 22 cm aukštyje nuo buvusių grindų. Pakuros anga 66 cm aukščio, 64 cm gylio, 73 cm pločio. Pakurų angose kaip užpildas rasti plokštinių, plokštinių kampinių ir frizinių koklių fragmentai. Koklio plokštės dydis 30x22,5 cm, pačios plokštės lygios, dengtos ruda glazūra, baltai taškytos (4 pav.). Rekonstruoto frizinio kampinio koklio dydis 23,5x7,5x15x5 cm.

Rusvos spalvos kokliai degti oksidacinėje aplinkoje,. Jie datuojami XVIII a. viduriu. Pakurų angos išlikę ir kitų krosnių vietose, tačiau neišlikę pačių krosnių pamatai.

Archeologinių tyrinėjimų metu Tytuvėnų Bernardinų vienuolyno viduje buvo ištirtas bendras 155,4 m^2 plotas. Dar 58 m^2 tyrinėti prie vienuolyno R ir V fasadų, atliekant pamatų hidroizoliaciją. Bendras tyrinėjimų plotas buvo 213,4 m^2. Archeologiniai tyrinėjimai suteikė naujų duomenų apie vienuolyno vidaus inžinerinius įrenginius ir rekonstrukcijas.

The Tytuvėnai Bernardine monastery

The Tytuvėnai Bernardine monastery (Kelmė District) (Fig. 1) was built in 1614–1639. In the late 17th – mid-18th century the church and monastery were repaired – reconstructed. During 1961–1965 the monastery was repaired and the interior destroyed.

155.4 m^2 were excavated inside the monastery. During the excavation, the level of the floors in the rooms was determined and a rainwater channel for draining water from the monastery's inner courtyard was found (Fig. 3). The location of a former hypocaust-type furnace (Fig. 2) was determined in the refectory. Fragments of former floors and the foundation of a baking oven were found in the kitchen and bakery rooms. On the monastery's first floor the firebox and the location of heating furnaces were established and mid-18th-century stove tile fragments (Fig. 4) were discovered. Sherds of 17th-century household pottery were found in waterproofing the outside of the monastery's foundation. A 15–20 cm layer of grey humus characteristic of a forest had formed at this site prior to the monastery's construction.

Mindaugas Bertašius

Bernardinų vienuolynas ir Šv. Jurgio Kankinio bažnyčia Kaune

2009 m. birželio–rugpjūčio mėnesiais Kauno senamiesčio Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios ir bernardinų vienuolyno komplekso teritorijoje, Papilio gatvėje 7–9, Kaune, atlikti archeologiniai tyrimai. Tyrimai susiję su vienuolyno komplekso restauravimo darbais, tad tyrimų vietas lėmė architekto sprendimas ir komunikacijų tinklai (atstatomos galerijos vieta, istorinių paviršių lygio nustatymas, inžinerinių tinklų vietos). Teritorija priklauso mažesniųjų brolių pranciškonų ordinui.

Įvairiomis progomis objekto teritorija yra tyrinėta ir anksčiau. 1986 m. vienuolyno aplinkoje buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu iškasta 15 perkasų. Tuomet virš įžemio aptiktas XIV–XV a. kultūrinis sluoksnis. Šv. Jurgio bažnyčioje tyrimai pradėti 1991 m., ištirtas 190 m^2 plotas (*ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. II, p. 7–9). 1994 m. tvarkant grindis atkastas 126 m^2 plotas bažnyčios presbiterijoje, surastos 8 kriptos (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 213–215). 1995 m. atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai bernardinų vienuolyno patalpose. Tyrimų metu aptiktas XIV–XIX a. susiformavęs 1,3–1,4 m storio kultūrinis sluoksnis, vienuolyno patalpose atrasti grindų pėdsakai ir suardytų kapų plokščių fragmentai, vidiniame kieme ištirti 3 kapai (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 215–217). 1996 m. tyrinėta vienuolyno virtuvės patalpa (*ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 355–357).